

Марія ВИНАРЧИК

МІЖКУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано шляхи та механізми розвитку міжкультурних компетенцій школярів в умовах білінгвізму. Розкрито міжкультурну спрямованість білінгвальної освіти та чинники, що її актуалізують. Зосереджено увагу на лінгвістичних особливостях білінгвальної соціалізації.

Ключові слова: міжкультурні компетенції, білінгвальна освіта, лінгвістичні особливості, білінгвальна соціалізація.

Постановка проблеми. В умовах білінгвальної освіти розвиток міжкультурних компетенцій школярів сприяє розумінню нової культури, культурних надбань та цінностей. Організувавши процес навчання, щоб іноземна мова вивчалася як феномен національної культури, можна створити необхідні умови для розвитку соціокультурного компонента і забезпечити в кінцевому результаті повноцінне міжкультурне спілкування та взаєморозуміння, тобто діалог культур. Здійснивши тримісячне стажування в університеті Бордо 3 (Франція), автор мала змогу переконатися у тому, що у французькій школі молоді емігранти відчувають величезні труднощі не тільки через недостатні знання мови, але й незнання культури, традицій і звичаїв домінуючого середовища. Тільки правильно організований навчально-виховний процес у контексті білінгвальної освіти сприяє успішній соціалізації школярів, яким доведеться жити у складному динамічному світі, повному культурного розмаїття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес дослідників до білінгвальної освіти продиктований потребою дослідити

та вивчити її можливості, позаяк мова йде не тільки про якісно новий рівень навчально-виховного процесу, але й про його соціополітичні та соціолінгвістичні особливості. Гуманістичні ідеї, які покладено в основу міжкультурного виховання у контексті білінгвальної освіти, дають можливість сформувати позитивні взаємини між етнічними, культурними, релігійними групами.

Проблемою реалізації міжкультурного аспекту білінгвальної освіти займаються вітчизняні і зарубіжні дослідники Т. Бурда [1], К. Гельо (С. Hélot) [7], А. Льетті (А. Lietti) [8], В.-Ф. Макей (W.-F. Maskey) [9], І. М'язова [3], В. Терехова [5]; білінгвальна соціалізація перебуває у центрі уваги науковців А. Льетті (А. Lietti) та В.-Ф. Макея (W.-F. Maskey).

Дослідження міжкультурної спрямованості білінгвальної освіти – надзвичайно важливе, оскільки ця проблема ще недостатньо вивчена. На сьогоднішній день метою освітніх систем європейських держав є формування громадян, здатних до власної еволюції у сьогоднішньому суспільстві, до розвитку міжкультурних компетенцій школярів на кожному етапі навчально-виховного процесу, а також шляхом зближення культурних відмінностей та особливостей. Однак у публікаціях не належним чином висвітлено чинники міжкультурної спрямованості білінгвальної освіти.

Мета статті – дослідити чинники актуалізації міжкультурної спрямованості білінгвальної освіти.

Використання іноземної мови як засобу пізнання світу спеціальних знань, наближення до культури різних народів, діалог різноманітних культур, усвідомлення своєї приналежності не тільки до рідної країни, але й людської цивілізації загалом – така сутність білінгвальної освіти, яка почала розвиватися у другій половині ХХ ст. і була продиктована потребою усвідомлення національної ідентичності, культурного розмаїття та толерантності. Нова освітня парадигма спрямовується на пошук інноваційних шляхів становлення особистості, її самоусвідомлення і розвитку, здатності до соціальної адаптації.

В умовах білінгвальної освіти співвідношення між мовами, що взаємодіють, передбачає міжкультурну комунікацію, яку вітчизняні і зарубіжні дослідники визначають як навчання мови через культуру та культури через мову. Ідея міжкультурної комунікації у багатьох країнах світу отримала державну підтримку, відстоюючи право

кожного громадянина на культурне самовираження, рівність у соціальному, політичному, економічному житті, що забезпечує необхідні умови для перебування у соціумі. Важливу складову білінгвальної освіти становить міжкультурний аспект, який визначає спрямованість навчально-виховного процесу на формування усвідомленого вибору учнями етичних цінностей та готовності до життєдіяльності в умовах культурного розмаїття людської спільноти, забезпечує знання іноземної мови як основи для культурного зближення і взаєморозуміння. Реалізація міжкультурного аспекту актуальна з точки зору осмислення освітніх потреб і оптимальних способів їх задоволення. Це засвідчують статті 5, 6, 7, 10 та 13 Всесвітньої організації ЮНЕСКО (резолюція від 2 листопада 2001 р.) [6, 3].

В Україні головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної належності, особистісних рис громадян Української держави, а також “виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу” [4, 4].

Європейська Хартія регіональних та міноритарних мов, затверджена Радою Європи 24 червня 1992 р., засвідчила необхідність підвищити “культуру міжнаціонального спілкування”, яка повинна базуватися на принципах поваги, рівноправності, плюралізму, толерантності, дружби і взаємодопомоги на благо кожного народу [6, 3]. При цьому захист і розвиток регіональних мов чи мов національних меншин не повинні наносити шкоду офіційним мовам і заважати їх оволодінню. В. Терехова характеризує “міжкультурне спілкування” як використання учасниками при прямому контакті спеціальних мовних варіантів, відмінних від тих, якими вони користуються при спілкуванні усередині однієї і тієї ж культури [5, 11].

Відповідно до доктрини Європейського Союзу, еволюція сучасного світу сприяє розвитку культури, яка є одним із важливих елементів людського буття. Лише у демократичному суспільстві може розкритися культурний потенціал, спрямований на розвиток

людини як громадянина, високоморальної, естетично розвинутої особистості, здатної творити за законами правди і краси. Важливим кроком практичної реалізації цієї доктрини стало рішення Європейського парламенту № 19342001/2000ЕС від 17.07.2000 р., згідно з яким 2001 рік був проголошений Європейським роком мов. Цей факт засвідчив прагнення європейської інституції до створення умов для того, щоб усі європейці навчилися спілкуватися щонайменше двома мовами, окрім рідної, адже “мови відчиняють двері” у перспективах працевлаштування, кар’єрі, у культурному збагаченні та кращому взаєморозумінні.

Сьогодні відбувається оновлення змісту білінгвальної освіти, що характеризується посиленням її гуманістичної спрямованості і міжкультурного аспекту. Вектор педагогічного пошуку в умовах білінгвальної освіти спрямований від традиційної, пізнавально-орієнтованої парадигми освіти до особистісної, яка поєднує інтелектуальний та емоційно-вольовий розвиток дітей. Основною цінністю білінгвальна освіта проголошує становлення особистості, надаючи особливого значення спонтанному, природному розвитку дитини. Учень при цьому розглядається як особистість, що може і повинна за підтримки вчителя вибрати такий шлях розвитку, який допоможе розвинути власні індивідуальні задатки, досягти самореалізації. Функція фахівця білінгвального навчання полягає в уважному спостереженні за особистісним становленням дітей, постійному врахуванні їхніх індивідуальних інтересів і проблем, визначенні на цій основі мети виховання, шляхів та засобів її реалізації в умовах білінгвізму.

Як уважає В.-Ф. Макей уважає, “у свідомості багатьох людей білінгвізм завжди був феноменом винятковим, якщо не аномальним і стосувався лише білінгвальних країн у світі або окремих людей у певному суспільстві. Білінгвізм, проте, є далеко не винятковим феноменом і стосується більшості населення земної кулі” [9, 13].

На думку Т. Бурди, білінгвізм слід класифікувати за долученням індивіда до іншої культури: “якщо білінгвізм індивідуальний, то поступове залучення індивіда до іншої культури через оволодіння другою мовою (після засвоєння рідної мови, а разом і акцентів рідної культури), збагачує людину додатковими знаннями і не призводить до послаблення самоідентифікації.

Принципово інша ситуація, якщо білінгвізм – масовий. Тоді двомовність і акультурація мають наслідком асиміляцію та денационалізацію, втрату специфіки національної культури, руйнацію менталітету нації” [1, 8].

На розвиток білінгвальної освіти впливають великою мірою соціокультурні фактори. Навчання вчитися означає опанування технологій здобувати, систематизувати та узагальнювати письмову й усну інформацію із різних джерел; використання іноземної мови як засобу навчання, тобто вивчення одного або кількох предметів іноземною мовою; вміння реферувати й анотувати матеріали з тієї чи іншої теми. Особливого значення набувають ідеї розвивального навчання, головною метою якого є формування особистісної активності школярів, що забезпечує активне ставлення до знань, систематичність і наполегливість у навчанні, дає позитивні результати навчальної діяльності [10, 42].

Сучасний підхід зарубіжних та вітчизняних педагогів до білінгвальної освіти характеризується прагненням до комунікативності і системності. В умовах білінгвізму кінцевим результатом такого підходу повинен стати всесторонній розвиток особистості, здатної до міжкультурної комунікації. В афінській декларації “Міжкультурна освіта: управління різномірністю, зміцнення демократії” (Рада Європи, 2003) було визначено, що шлях до мирного співіснування багатокультурного суспільства пролягає у створенні демократичної школи, співпраці з батьками, місцевими спільнотами та громадськістю [6, 3]. Аналізуючи останні події у світі, було наголошено на необхідності міжкультурної діяльності вчителів.

У документі визначено необхідний рівень професійної компетенції вчителя, який проводить заняття в умовах білінгвізму, і повинен вміти виконувати різні ролі – дипломата, радника, партнера і управлінця людськими ресурсами, керувати різномірністю, а це означає вміти працювати з групами молодих людей різних рас, національностей, віросповідань та переконань. Дослідники вважають, що робота вчителя, наприклад, у міських гетто, де насильство має буденний характер, зовсім відмінна від тієї, що виконують викладачі, які працюють з групами високого соціального й культурного рівня, сильно мотивованими до навчання.

В афінській декларації описано необхідні підходи до процесу навчання іноземних мов, серед пріоритетних названо використання інформаційно-комунікаційних технологій, які здатні надати більше можливостей у розповсюдженні інформації, навчанні і спілкуванні, що виходить за межі держав із метою поліпшення міжнародного порозуміння та взаємозбагачення культур. Було підкреслено, що міжкультурний діалог повинен стати постійним компонентом освітньої політики всіх європейських держав. Це завдання може бути виконане шляхом відповідної розробки навчальних планів, впровадження міжкультурної освіти до процесу управління школою та професійної підготовки вчителів.

Білінгвальна освіта передбачає практичні шляхи реалізації міжкультурного аспекту:

- збір матеріалів про ту чи іншу культуру у вигляді тематичних папок, відеоматеріалів;
- святкування днів Європи, організація заочних подорожей європейськими країнами з метою наближення до їх культурної спадщини;
- організація зустрічей із кращими представниками різних національностей, збір відомостей про їхню діяльність;
- представлення власної культури через організацію тематичних вечорів, виставок, екскурсій;
- підготовка та організація обмінів школярів і вчителів з метою безпосереднього наближення до нової культури.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можемо стверджувати, що в умовах білінгвальної освіти оволодіння іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації неможливе без вивчення відповідної іншомовної культури. Успішна реалізація міжкультурного аспекту білінгвальної освіти сприяє відкритості особистості, спонукає її до вивчення культурних цінностей різних народів, забезпечує конструктивний діалог із представниками інших національностей. Вона стає важливим елементом людського буття і фактором, що спрямований на розвиток людини як громадянина та усвідомлення нею свого місця у соціумі, а отже, основною метою білінгвальної освіти є здатність до діалогу, створення умов для розвитку та взаємодії різних культур, у яких найбільш повно розкривається і усвідомлюється значимість власної культури, її цінностей та пріоритетів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з проблемою міжкультурного виховання школярів у контексті білінгвальної освіти в провідних європейських країнах та Україні.

Література

1. Бурда Т.М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму: молодіжне середовище Києва : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 0.02.01 / Тетяна Михайлівна Бурда ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 22 с.
2. Історія української школи й педагогіки : хрестоматія / уклад. О.О. Любар ; [за ред. В.Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – 767 с.
3. М'язова І.Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Ірина Юріївна М'язова ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 18 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – 22 с.
5. Терехова В.І. Міжкультурне спілкування в сучасному світі / Віра Ігорівна Терехова. – Одеса, 2011. – 100 с.
6. Charte européenne du plurilinguisme. – Paris : OEP, 2005. – 9 p.
7. Hélot C. Du bilinguisme en famille au plurilinguisme à l'école / Christine Hélot. – Paris : L'Harmattan, 2007. – 282 p.
8. Lietti A. Pour une éducation bilingue / Anna Lietti. – Paris : Bibliothèque Payot, 1994. – 294 p.
9. Mackey W.-F. Bilinguisme et contact / William Francis Mackey. – Paris : Klincksieck, 1976. – 534 p.
10. Sillamy N. Dictionnaire usuel de psychologie / N. Sillamy. – Paris : Bordas, 1983. – P. 42.

Винарчик Марія. Межкультурная направленность билингвального образования В статті проаналізовані пути и механизмы развития межкультурных компетенций школьников в условиях билингвизма. Раскрыта межкультурная направленность билингвального образования и факторы, которые ее актуализируют. Сосредоточенно внимание на лингвистических особенностях билингвальной социализации.

Ключевые слова: межкультурные компетенции, билингвальное образование, лингвистические особенности, билингвальная социализация.

Vynartchyk Mariya. The intercultural direction of bilingual education. The article deals with the ways and mechanisms of the development intercultural competences pupils under bilingual circumstances. The intercultural direction of bilingual education and factors which it's actualizing has been revealed. Our attention is paid to the linguistic particularities of the bilingual socialization.

Key words: intercultural competences, bilingual education, linguistic particularities, bilingual socialization.